

УДК: 598.2 (477.41)

Сучасний стан орнітофауни дендропарку Олександрія М.В.Причеп

Проведено аналіз видового складу птахів дендропарку Олександрія. Дослідження проводились з 2008 до 2018 рр. Всього зареєстровано 148 видів птахів, що становить 35% від орнітофауни України. Проаналізовано населення птахів за біотопічними групами, характером перебування та типом гніздування. Встановлено, що в умовах дендропарку Олександрія домінуючими біотопічними групами були дендрофіли (80 видів). За характером перебування гніздові склали 90 видів, мігруючі – 48 видів, зимуючі – 31 вид. Залежно від типу гніздування переважали кронові та дуплогніздові птахи, ці групи склали 27,8 та 24,4% відповідно. Значну частину гніздових видів складають представники Piciformes та Passeriformes, що становить 10 та 57,8% відповідно. Falconiformes представлені 4 видами, що складає 4,4% від загальної кількості гніздових видів. Цінність парку також полягає у наявності в його межах сприятливих водно-болотних угідь для зимівлі та кормових міграцій низки таксонів птахів. За рахунок цього зростає населення птахів. Поява в останні роки нових видів птахів може слугувати своєрідним показником повночленності орнітоценозу зазначених територій. Це, зокрема, стосується жовни зеленої, шуліки чорної, осоїда, квака, голуба синяка, погонича звичайного. Встановлено, що нові для парку види з'являються, розселяючись з прилеглих або досить віддалених територій. За роки спостережень зафіксовано 9 видів, занесених до Червоної книги України (*Ciconia nigra*, *Netta rufina*, *Haliaeetus albicilla*, *Milvus migrans*, *Buteo rufinus*, *Pandion haliaetus*, *Bucephala clangula*, *Picus viridis*, *Columba oenas*). Проаналізовано чинники, що впливають на видовий склад птахів. Сюди входять вирубка дерев, розрідження чагарників, надмірна рекреація та пряме хижацтво з боку собак. Однією з основних проблем, що лімітує чисельність птахів у дендропарку, є порушення процесів лісозаготівлі, зокрема у період гніздування птахів. У подальшому плануються більш комплексні дослідження кількісного складу птахів, а також особливостей топічного розподілу відносно біоценозу.

Ключові слова: птахи; гніздування; міграція; дендропарк Олександрія.

Current condition of the ornithofauna of the Alexandria Dendrological Park M.V.Prychepa

The species composition of birds of the Alexandria Dendrological Park has been analyzed. The studies were conducted in 2008–2018. In total 148 bird species were registered (35% of the ornithofauna of Ukraine). Birds were analyzed by biotopic groups, nature of stay and type of nesting. It was found that in the conditions of the Alexandria Dendrological Park, the dominant ecological groups were dendrophiles (80 species). According to the nature of their stay, nesting birds accounted for 90 species, migratory – 48 species, wintering – 31 species. Depending on the type of nesting, canopy-nesting and hole-nesting birds prevailed – 27.8 and 24.4% respectively. Representatives of Piciformes and Passeriformes make up a significant part of the nesting species, which is 10 and 57.8% respectively. Falconiformes are represented by 4 species, which is 4.4% of the total number of nesting species. The value of the park also consists in the presence of favorable wetlands for wintering and forage migration of a number of taxon birds in its territory. As a result, the bird population is growing. The emergence of new bird species in recent years can provide a unique indication of the importance of ornithocenosis in these areas. This concerns in particular Green Woodpecker, Black kite, Honey Buzzard, Night Heron, Stock Dove, Spotted Crane. It has been established that new species appear in the park, settling from nearby or remote areas. During the years of observation, 9 species from the Red Data Book of Ukraine (*Ciconia nigra*, *Netta rufina*, *Haliaeetus albicilla*, *Milvus migrans*, *Buteo rufinus*, *Pandion haliaetus*, *Bucephala clangula*, *Picus viridis*, *Columba oenas*) have been recorded. The factors influencing the species composition of birds have been analyzed. They include felling of trees, thinning of shrubs, uncontrolled recreation and direct predation from dogs. One of the main problems limiting the number of birds in the park is trespassing of logging processes, in particular during the nesting period. In the future, more comprehensive studies are planned on the quantitative composition of birds, as well as features of the topical distribution according to the biocenosis.

Key words: birds; nesting; migrating; Alexandria Dendrological Park.

Современное состояние орнітофауны дендропарка Александрія Н.В.Причеп

Проведен аналіз видового складу птахів дендропарку Олександрія. Дослідження проводились з 2008 по 2018 г. Всього зареєстровано 148 видів птахів, що становить 35% орнітофауни України. Проаналізовано населення птахів за біотопічними групами, характером перебування та типом гніздування. Встановлено, що в умовах дендропарку Олександрія домінуючими біотопічними групами були дендрофіли (80 видів). За характером перебування гніздові склали 90 видів, мігруючі – 48 видів, зимуючі – 31 вид. Залежно від типу гніздування переважали кронові та дуплогніздові птахи, ці групи склали 27,8 та 24,4% відповідно. Значну частину гніздових видів складають представники Piciformes та Passeriformes, що становить 10 та 57,8% відповідно. Falconiformes представлені 4 видами, що складає 4,4% від загальної кількості гніздових видів. Цінність парку також полягає у наявності в його межах сприятливих водно-болотних угідь для зимівлі та кормових міграцій низки таксонів птахів. За рахунок цього зростає населення птахів. Поява в останні роки нових видів птахів може слугувати своєрідним показником повночленності орнітоценозу зазначених територій. Це, зокрема, стосується жовни зеленої, шуліки чорної, осоїда, квака, голуба синяка, погонича звичайного. Встановлено, що нові для парку види з'являються, розселяючись з прилеглих або досить віддалених територій. За роки спостережень зафіксовано 9 видів, занесених до Червоної книги України (*Ciconia nigra*, *Netta rufina*, *Haliaeetus albicilla*, *Milvus migrans*, *Buteo rufinus*, *Pandion haliaetus*, *Bucephala clangula*, *Picus viridis*, *Columba oenas*). Проаналізовано чинники, що впливають на видовий склад птахів. Сюди входять вирубка дерев, розрідження чагарників, надмірна рекреація та пряме хижацтво з боку собак. Однією з основних проблем, що лімітує чисельність птахів у дендропарку, є порушення процесів лісозаготівлі, зокрема у період гніздування птахів. У подальшому плануються більш комплексні дослідження кількісного складу птахів, а також особливостей топічного розподілу відносно біоценозу.

гнездования. Установлено, что в условиях дендропарка Александрия доминирующими биотопическими группами были дендрофилы (80 видов). По характеру пребывания гнездовые составляли 90 видов, мигрирующие – 48 видов, зимующие – 31 вид. В зависимости от типа гнездования преобладали кроновые и дуплогнездовые птицы, эти группы составляли 27,8 и 24,4% соответственно. Значительную часть гнездовых видов составляют представители Piciformes и Passeriformes, что составляет 10 и 57,8% соответственно. Falconiformes представлены 4 видами, что составляет 4,4% от общего количества гнездящихся видов. Ценность парка также заключается в наличии в его пределах ряда благоприятных водно-болотных угодий для зимовки и кормовых миграций ряда таксонов птиц. За счет этого растет население птиц. Появление в последние годы новых видов птиц может служить своеобразным показателем полноты орнитоценоза указанных территорий. Это, в частности, касается желны зеленой, коршуна черного, осоеда, кваквы, клинтуха, погоньша обычного. Установлено, что новые для парка виды появляются, расселяясь из близлежащих или достаточно отдаленных территорий. За годы наблюдений зафиксировано 9 видов, занесенных в Красную книгу Украины (*Ciconia nigra*, *Netta rufina*, *Haliaeetus albicilla*, *Milvus migrans*, *Buteo rufinus*, *Pandion haliaetus*, *Visephala clangula*, *Picus viridis*, *Columba oenas*). Проанализированы факторы, влияющие на видовой состав птиц. Сюда входят вырубка деревьев, разрежения кустарников, чрезмерная рекреация и прямое хищничество со стороны собак. Одной из основных проблем, лимитирующих численность птиц в дендропарке, является нарушение процессов лесозаготовки, в частности в период гнездования птиц. В дальнейшем планируются более комплексные исследования количественного состава птиц, а также особенностей топического распределения относительно биоценоза.

Ключевые слова: птицы; гнездование; миграция; дендропарк Олександрія.

Вступ

Відомо, що дендрологічні парки є своєрідними рефугіумами, що зберігаються у межах населених пунктів та виконують роль «мікрозаказників» для окремих елементів природних ландшафтів (Клауснітцер, 1990). Вони значною мірою підвищують різноманітність екологічних умов і створюють сприятливі можливості для перебування (гніздування) тих видів птахів, життєдіяльність яких практично неможлива без лісів. Тому актуальним є вивчення населення птахів зазначених територій. Цьому також сприяє те, що птахи як представники вищих трофічних рівнів чутливо реагують на зміни екологічних умов існування (Сеник, 2005). Розширення міської агломерації і масове вирубування лісів, зокрема у межах річкових заплавл, суттєво впливають на екологічний стан територій подібного типу. Однією з таких територій є дендропарк Олександрія. Парк розташований на північно-західній околиці міста Біла Церква (Київська область). Він розміщений на території другої заплавної тераси р. Рось і охоплює площу в 405,8 га (з них площа водойм – 10,5 га, а плесо річки Рось – 15 га) (Василюк та ін., 2012). Територія парку має трохи видовжену конфігурацію, яка за формою нагадує неправильну трапецію. Вся територія має плавний нахил до р. Рось і характеризується перепадами висот, який складає 27 м. Парк відіграє важливе рекреаційне значення, особливо протягом весняного та літнього періодів. Дендропарк Олександрія знаходиться у мальовничому місці та відрізняється мозаїчністю штучно-створених деревних асоціацій, які межують із водно-болотним комплексом заплави річки Рось та заболочених озер і ставків. Вивченню фауни птахів дендропарку Олександрія були присвячені роботи (Містрякова, 1998, 2001; Яненко та ін., 2015). Враховуючи актуальність дослідження орнітофауни дендропарків у межах України, було поставлено за мету провести докладний аналіз видового складу птахів зазначеної території.

Об'єкти та методи дослідження

Дослідження проводили у період із 2008 до 2018 рр. Об'єктом дослідження були птахи дендропарку Олександрія. Для з'ясування видового складу птахів парку використовували загальноприйняті методи досліджень, а саме: маршрутний метод обліку на повну відстань виявлення. Ці методи були модифіковані відповідно до специфіки об'єктів дослідження (Равкин, Челинцев, 1990; Боголюбов, 1996; Бибби и др., 2000). Дослідження проводилися шляхом маршрутних обліків та на пробних площах. Межі останніх визначалися, як правило, границями деревних формацій. Для моніторингу птахів було у 2008 році закладено постійні маршрути і 6 пробних ділянок, де до 10 раз проводилися обліки у різні періоди року, де також застосовувався маршрутний облік. Відносну чисельність оцінювали за спеціальною шкалою (Белік, 2000). Домінантні види: більше 10 зустрічей за денну екскурсію (ССС – масовий (багаточисельний)); субдомінантні види: 1–9 зустрічей за денну екскурсію (СС – багаточисельний); другорядні види:

регулярно трапляється (С – звичайний); малочисельні види: Р – регулярний, але зустрічається рідко; рідкісні види: РР – 6–10 зустрічей за роки досліджень; дуже рідкісні види: РРР – 1–5 зустрічей за роки досліджень. Фоновими вважали всі звичайні, багаточисельні та масові види. За можливості перевіряли наявність гнізд протягом репродуктивного періоду. Для опису населення орнітокомплексу використовували шкалу, запропоновану В.П.Беліком (Белик, 2000). Достовірність гніздування визначалася у відповідності з критеріями, рекомендованими Комітетом Європейського орнітологічного атласу – ЕОАС (Breeding Bird..., 1992). Особливу увагу було приділено птахам з гніздовою поведінкою (токування, агресивна поведінка, приніс корму чи будівельного матеріалу), зокрема хижим птахам (Домашевский, 2004). В обліках бугайчика, пастушка використовували картування гніздових ділянок (на підставі реєстрації голосів) в комплексі з цілеспрямованим обстеженням придатних біотопів (порослі очеретом береги каналів, зарості верб над самою водою, великі масиви прибережної рослинності з затоками і внутрішніми плесами) (Bogowies et al., 1981; Dombrowski, 1987). Для визначення видів використовували визначник «Птахи фауни України» (Фесенко, Бокотей, 2002). Українські назви птахів наведені згідно з «Анотованим списком українських наукових назв птахів фауни України...» (Фесенко, Бокотей, 2007). Для обліків застосовувались біноклі 12x50 і 12x4 та цифровий фотоапарат із 20-кратним збільшенням.

Результати та обговорення

У межах дендропарку Олександрія виявлено 148 видів птахів, що належать до 16 рядів та об'єднані у 40 родин. Згідно з дослідженнями Л.М.Містрякової, у дендропарку Олександрія було відмічено 61 вид (Містрякова, 1998), В.О.Яненка із співавторами – 82 види птахів (Яненко та ін., 2015).

За нашими даними, абсолютними домінантами є гніздові птахи – 90 видів (60,8%), 48 видів (32,4%) зареєстровані під час осінніх та весняних міграцій, 8 видів (5,4%) прилітають на зимівлю, доповнюючи зимову орнітофауну, яка в цей період, таким чином, складає 31 вид (20,9%).

За типом гніздування переважають види, що гніздяться в кронах дерев (25 видів) та у дуплах і норах (22 види), що становить 27,8 та 24,4% відповідно. Птахи, що влаштовують гнізда на землі, становлять 16,7% зареєстрованих видів. Найменший відсоток серед гніздових видів складають птахи, що влаштовують гнізда в антропогенних спорудах (7,8%) та чагарях (4,4 %).

За топічним розподілом переважають дендрофіли – 54,05%. Лімнофіли становлять 29,6% видового списку, 10,6% – склерофіли, 5,4% – кампофіли (табл. 1).

Долина р. Рось, що проходить територією дендропарку, має важливе значення як міграційний коридор для птахів. Крім того, вона має важливе значення як один із шляхів проникнення птахів із прилеглих та віддалених територій. Можна зупинитись докладніше на декількох видах. Під час міграцій, зокрема восени у 2017 р., неодноразово реєструвались поодинокі особини жовни зеленої *Picus viridis*. Крім того, у 2018 р. вперше було зареєстровано цей вид у гніздовий сезон 28.06.2018 та 4.07.2018 р. 4 особини було зареєстровано в урочищі Голендерня на правому березі р. Рось. Вид також неодноразово реєструвався в осінній період у середній течії р. Рось неподалік дендропарку Олександрія. Враховуючи, що зазначені території – це залишки заплавних лісів, вони можуть слугувати місцем для гніздування цього виду, який характерний для таких біотопів.

Жовна чорна *Dryocopus martius*, що був поширений вище за течією в старих осокорових гаях, з 2016 р. реєструвався на гніздуванні в межах Голендерні.

Голуб синяк *Columba oenas* був зареєстрований у гніздовий сезон 24.06.2015 р. У 2018 р. відмічено токування самця в дубовому лісі.

Квак *Nycticorax nycticorax* вперше був зафіксований в межах парку під час сезонних (осінніх) міграцій 2012 р. У подальшому реєструвався майже постійно під час кормових міграцій з інших регіонів. У 2018 р. було виявлено гніздо у осокорово-вербовому гаю урочища Голендерні.

У загальний облік також враховувались види, що реєструвались одноразово. Так, зокрема, канюк степовий *Buteo rufinus* (1 особину цього виду відзначено 19.01.2009 р. над осокоровими буреломами). Чернь червонодзьоба *Netta rufina* була зареєстрована на одному із ставків 19.02.2011 р. у зграї крижнів.

Таблиця 1.

Еколого-фауністичний аналіз орнітофауни птахів дендропарку Олександрія

№	Назва виду	Біотопи			Відносна чисельність	Топічна група	Типи гніздування
		Дерево-чагарниковий	Водно-болотний	Рудеральний			
		Характер перебування					
1	<i>Pandion haliaetus</i>		Пр			Д	
2	<i>Falco tinnunculus</i>		Пр			С	
3	<i>Falco subbuteo</i>	Гн*			С	Д	Кр
4	<i>Buteo lagopus</i>		З			Д	
5	<i>Buteo buteo</i>	Гн, Ос			С	Д	Кр
6	<i>Buteo rufinus</i>		Пр			Д	
7	<i>Milvus migrans</i>		Пр			Д	
8	<i>Circus aeruginosus</i>		Пр			Л	
9	<i>Pernis apivorus</i>	Гн			С	Д	Кр
10	<i>Haliaeetus albicilla</i>		Пр			Д	
11	<i>Accipiter gentilis</i>	Гн, Ос			С	Д	Кр
12	<i>Accipiter nisus</i>	Гн, Ос			С	Д	Кр
13	<i>Ardea cinerea</i>		Пр			Л	
14	<i>Ardea purpurea</i>		Пр			Л	
15	<i>Egretta alba</i>		Пр			Л	
16	<i>Nycticorax nycticorax</i>		Гн		С	Л	Кр
17	<i>Ixobrychus minutus</i>		Гн		С	Л	Пр-ч
18	<i>Botaurus stellaris</i>		Пр			Л	
19	<i>Ciconia ciconia</i>		Пр			С	
20	<i>Ciconia nigra</i>		Пр			Д	
21	<i>Phalacrocorax carbo</i>		Пр			Д	
22	<i>Rallus aquaticus</i>		Гн, інколи З		С	Л	Пр-ч
23	<i>Porzana porzana</i>		Гн		С	Л	Пр-ч
24	<i>Porzana parva</i>		Гн		С	Л	Пр-ч
25	<i>Fulica atra</i>		Гн		СС	Л	Пр-ч
26	<i>Gallinula chloropus</i>		Гн, інколи З		СС	Л	Пр-ч
27	<i>Crex crex</i>		Гн*		С	К	Н
28	<i>Coturnix coturnix</i>			Пр	Р	К	
29	<i>Netta rufina</i>		Пр			Л	
30	<i>Anas clypeata</i>		Пр			Л	
31	<i>Anas penelope</i>		Пр			Л	
32	<i>Anas platyrhynchos</i>		Гн, Ос		ССС	Л	Пр-ч
33	<i>Anas querquedula</i>		Пр		С	Л	
34	<i>Bucephala clangula</i>		Пр			Л	
35	<i>Mergus albellus</i>		Пр			Л	
36	<i>Cygnus olor</i>		Гн		С	Л	Пр-ч
37	<i>Larus ridibundus</i>		Пр			Л	
38	<i>Larus cachinnans</i>		Пр			Л	
39	<i>Larus canus</i>		Пр			Л	
40	<i>Chlidonias niger</i>		Пр			Л	
41	<i>Chlidonias hybrida</i>		Пр			Л	
42	<i>Sterna albifrons</i>		Пр			Л	
43	<i>Sterna hirundo</i>		Пр			Л	
44	<i>Scolopax rusticola</i>		Гн*		С	Д	Н
45	<i>Vanellus vanellus</i>		Пр			Л	
46	<i>Charadrius dubius</i>		Гн		С	Л	Н
47	<i>Tringa ochropus</i>		Пр			Л	

Продовження таблиці.

48	<i>Tringa glareola</i>		Пр			Л	
49	<i>Tringa nebularia</i>		Пр			Л	
50	<i>Tringa totanus</i>		Пр			Л	
51	<i>Actitis hypoleucos</i>		Гн*		С	Л	Н
52	<i>Tachybaptus ruficollis</i>		Пр			Л	
53	<i>Podiceps nigricollis</i>		Пр			Л	
54	<i>Junx torquilla</i>	Гн			С	Д	Дупл
55	<i>Picus viridis</i>	Гн*			С	Д	Дупл
56	<i>Picus canus</i>	Гн, Ос			СС	Д	Дупл
57	<i>Dryocopus martius</i>	Гн, Ос			С	Д	Дупл
58	<i>Dendrocopos major</i>	Гн, Ос			СС	Д	Дупл
59	<i>Dendrocopos syriacus</i>	Гн, Ос			ССС	Д	Дупл
60	<i>Dendrocopos medius</i>	Гн, Ос			ССС	Д	Дупл
61	<i>Dendrocopos minor</i>	Гн, Ос			ССС	Д	Дупл
62	<i>Upupa epops</i>	Гн			СС	Д	Дупл
63	<i>Merops apiaster</i>		Пр			С	
64	<i>Alcedo atthis</i>		Гн			Л	Дупл
65	<i>Apus apus</i>		Пр	Пр		С	
66	<i>Caprimulgus europaeus</i>	Гн			С	Д	Н
67	<i>Athene noctua</i>	Гн*			С	С	Дупл
68	<i>Strix aluco</i>	Гн, Ос			С	Д	Дупл
69	<i>Asio otus</i>	Гн, Ос			С	Д	Кр
70	<i>Columba palumbus</i>	Гн			ССС	Д	Кр
71	<i>Columba oenas</i>	Гн*			PPP	Д	Кр
72	<i>Columba livia</i>			Гн	СС	С	АС
73	<i>Streptopelia turtur</i>	Гн			Р	Д	Кр
74	<i>Streptopelia decaocto</i>	Гн			С	С	Кр
75	<i>Cuculus canorus</i>	Гн, Ос	Гн, Ос		ССС	Л/Д	Ч
76	<i>Corvus corax</i>	Гн, Ос			С	Д	Кр
77	<i>Corvus cornix</i>	Гн, Ос			ССС	Д	Кр
78	<i>Corvus frugilegus</i>		Пр	Пр		Д	
79	<i>Corvus monedula</i>		Пр			Д	
80	<i>Nucifraga caryocatactes</i>		Пр			Д	
81	<i>Pica pica</i>	Гн, Ос	Ос.		ССС	Д	Кр
82	<i>Garrulus glandarius</i>	Гн, Ос			ССС	Д	Кр
83	<i>Sturnus vulgaris</i>	Гн			ССС	Д	Дупл
84	<i>Oriolus oriolus</i>	Гн			СС	Д	Кр
85	<i>Bombucilla garrulus</i>	Пр				Д	
86	<i>Lanius collurio</i>		Гн		Р	Д	Ч
87	<i>Delichon urbica</i>			Гн	Р	С	Ас
88	<i>Riparia riparia</i>		Пр			С	
89	<i>Hirundo rustica</i>			Гн	СС	С	Ас
90	<i>Motacilla flava</i>		Гн		СС	К	Н
91	<i>Motacilla alba</i>		Гн		ССС	К	Н
92	<i>Lullula arborea</i>		Пр			К	
93	<i>Anthus trivialis</i>	Гн			РР	К	Н
94	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>			Гн	ССС	С	АС
95	<i>Phoenicurus ochruros</i>			Гн	С	С	АС
96	<i>Erithacus rubecula</i>	Гн			ССС	Д	Н
97	<i>Luscinia luscinia</i>	Гн	Гн		ССС	Д	Н
98	<i>Luscinia svecica</i>		Гн		С	Л	Н
99	<i>Turdus pilaris</i>		Гн, З		С	Д	Кр
100	<i>Turdus merula</i>	Гн			ССС	Д	Кр
101	<i>Turdus philomelos</i>	Гн			СС	Д	Кр
102	<i>Turdus viscivorus</i>	З	З			Д	
103	<i>Panurus biarmicus</i>		Пр			Д	

Продовження таблиці.

104	<i>Aegithalos caudatus</i>	Гн, Ос			СС	Д	Кр
105	<i>Remiz pendulinus</i>		Гн		Р	Л	Кр
106	<i>Parus palustris</i>	Гн, Ос			С	Д	Дупл
107	<i>Parus montanus</i>	Пр				Д	
108	<i>Parus ater</i>	Пр				Д	
109	<i>Parus caeruleus</i>	Гн, Ос			СС	Д	Дупл
110	<i>Parus major</i>	Гн, Ос			ССС	Д	Дупл
111	<i>Sitta europaea</i>	Гн, Ос			СС	Д	Дупл
112	<i>Certhia familiaris</i>	Гн, Ос			С	Д	Дупл
113	<i>Regulus regulus</i>	Пр				Д	
114	<i>Ficedula hypoleuca</i>	Гн			РР	Д	Дупл
115	<i>Ficedula albicollis</i>	Гн			ССС	Д	Дупл
116	<i>Ficedula parva</i>	Гн*			Р	Д	Дупл
117	<i>Muscicapa striata</i>	Гн			СС	Д	Дупл
118	<i>Oenathe oenathe</i>			Гн	Р	С	АС
119	<i>Phylloscopus trochilus</i>	Гн			Р	Д	Н
120	<i>Phylloscopus collybita</i>	Гн			ССС	Д	Пр-ч
121	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	Гн			ССС	Д	Н
122	<i>Hippolais isterina</i>	Гн			РР	Д	Пр-ч
123	<i>Sylvia borin</i>	Пр				Д	
124	<i>Sylvia communis</i>		Гн	Гн	ССС	Д	Пр-ч
125	<i>Sylvia curruca</i>	Гн			Р	Д	Пр-ч
126	<i>Sylvia nisoria</i>	Пр	Пр			Д	Ч
127	<i>Sylvia atricapilla</i>	Гн			ССС	Д	Ч
128	<i>Troglodytes troglodytes</i>	Гн	Гн, Ос		Р	Д	Н
129	<i>Locustella fluviatilis</i>		Гн		СС	Л	Пр-ч
130	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>		Гн		С	Л	Пр-ч
131	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>		Гн		С	Л	Пр-ч
132	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>		Гн		ССС	Л	Пр-ч
133	<i>Passer domesticus</i>			Гн, Ос	С	С	Ас
134	<i>Passer montanus</i>			Гн, Ос	ССС	С	Ас
135	<i>Fringilla coelebs</i>	Гн			ССС	Д	Кр
136	<i>Fringilla montifringilla</i>	З				Д	
137	<i>Chloris chloris</i>	Гн			СС	Д	Кр, Ч
138	<i>Spinus spinus</i>	З				Д	
139	<i>Carduelis carduelis</i>	Гн	Гн	Гн	СС	Д	Кр
140	<i>Acanthis cannabina</i>	Гн	Гн	Гн	СС	Д	Кр
141	<i>Acanthis flammea</i>		З			К	
142	<i>Loxia curvirostra</i>	З				Д	
143	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	З				Д	
144	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	Гн, інколи З			С	Д	Кр
145	<i>Serinus serinus</i>	З				Д	
146	<i>Emberiza calandra</i>		Пр			К	
147	<i>Emberiza citrinella</i>	Гн			СС	Д	Н
148	<i>Emberiza schoeniclus</i>		Гн*		Р	Л	Пр-ч

Умовні позначення: характер перебування: Гн – достовірно гніздиться; Гн* – можливо гніздиться; Ос – осілий; Пр – весняний або зимовий мігрант; З – зимуючий; відносна чисельність (Белік, 2000): РРР – дуже рідкісний вид (1–5 зустрічей за всі роки досліджень); РР – рідкісний вид (6–10 зустрічей); Р – малочисельний вид (регулярні, але не щорічні зустрічі); С – звичайний (регулярні, але не щорічні зустрічі); СС – багаточисельний (1–10 зустрічей за денну екскурсію); ССС – багаточисельний (більше 10 зустрічей за екскурсію на маршруті); екологічна група: дендрофіли (Д); кампофіли (К); лімфофіли (Л); склерофіли (С); типи гніздування: кронові (Кр); чагарникові (Ч); приземно-чагарникові (Пр-ч) – птахи, що будують свої гнізда в приземній рослинності до 0,5 м; дуплогніздові (Д); наземногніздові (Н) – птахи, що будують свої гнізда, безпосередньо використовуючи верхній шар ґрунту; птахи, що будують гнізда, використовуючи антропогенні спорудження (АС).

Хижаки представлені 4 гніздовими видами, зокрема яструб великий *Accipiter gentilis* (2–3 пари залежно від року), яструб малий *Accipiter nisus* – 2 пари, осоїд *Pernis apivorus* – 1 пара, канюк звичайний *Buteo buteo* – 1–2 пари. Крім того, можливе гніздування підсоколика великого *Falco subbuteo* у одному із старих гнізд ворони сірої *Corvus cornix*, оскільки неодноразово відмічався у гніздовий сезон. Шуліка чорний *Milvus migrans* та лунь очеретяний *Circus aeruginosus* використовують ставки Олександрії у якості «кормових майданчиків» із прилеглих до парку територій нижче за течією (територіальна пара очеретяного луна (2017 та 2018 рр.) та вище за течією (2016 р. – чорний шуліка).

Журавлеподібні Gruiformes представлені 6 видами. Достовірне гніздування погонича малого *Porzana parva* встановлено у 2018 р., коли на одному із занедбаних ставків дендропарку Олександрія було знайдено гніздо, змощене в кущах рогози широколистої *Typha latifolia*.

Ще однією чисельною групою птахів є Дятлоподібні Piciformes. Це може свідчити на користь сприятливих умов для існування кожного із 7 видів. Вони складають 7,8% від загальної кількості гніздових видів. Це, зокрема, жовна сива *Picus canus*, жовна чорна *Dryocopus martius*, дятел сирійський *Dendrocopos syriacus*, дятел малий *Dendrocopos minor*, дятел середній *Dendrocopos medius*, дятел звичайний *Dendrocopos major*, крутиголовка *Junco torquilla*. Статус жовни зеленої зазначається як потенційно гніздовий вид.

Немале значення парку у якості рефугіуму під час зимівлі птахів. Це, зокрема стосується крижня *Anas platyrhynchos*. У окремі роки у межах озер зимує до 600 особин цього виду. Разом з ним у зимовий період неодноразово реєструвались інші водно-болотяні птахи, зокрема пастушок *Rallus aquaticus*, водяна курочка *Gallinula chloropus*, пірникоза мала *Tachybaptus ruficollis*. До осілих видів у зимовий період додається 8 залітних (птахи, поява яких відзначена у зимовий період). До них належать чиж *Spinus spinus*, снігур *Pyrrhula pyrrhula*, чечітка звичайна *Acanthis flammea*, золотомушка жовточуба *Regulus regulus*, шишкар ялиновий *Loxia curvirostra*, в'юрок *Fringilla montifringilla*, омелюх *Bombycilla garrulus*, дрізд-омелюх *Turdus viscivorus*, чикотень *Turdus pilaris*.

Ставки та русло р. Рось є місцем для кормових міграцій у весняний та літній періоди численних водно-болотяних птахів. Це передусім стосується таких видів: мартин озерний *Larus ridibundus*, мартин сивий *Larus canus*, мартин жовтоногий *Larus cachinnans*, крячок білощокий *Chlidonias hybrida*, крячок річковий *Sterna hirundo*, крячок чорний *Chlidonias niger*, коловодник лісовий *Tringa ochropus*, набережник *Actitis hypoleucos*, лелека білий *Ciconia ciconia*, чапля сіра *Ardea cinerea*, чепура велика *Egretta alba*, бугай *Botaurus stellaris*.

Також невизначеним лишається статус слукви *Scolopax rusticola*, що реєструється під час міграцій поблизу заболочених лісових озер. Двічі птах реєструвався у гніздовий сезон, 20.03.2011 (пара птахів злетіла з трави у лісі) та 16.03.2012 самець слукви виконував шлюбний танець неподалік ставу Водяник. Це може свідчити на користь можливого гніздування цього виду у межах парку чи прилеглих до нього територій.

До найголовніших екологічних чинників, які лімітують чисельність та якісний склад населення птахів дендропарку, можна віднести неконтрольоване вирізання дерев, зокрема в межах урочищ, розташованих вздовж озер та річки Рось. Так, у 2010 році було зрізано сосну з жилим гніздом яструба великого (пара гніздилась протягом багатьох років на одному дереві). Неабиякої шкоди завдає вирізання чагарників у дубових гаях, що впливає на чагарникових та приземно-чагарникових птахів. Останніми роками відчутної шкоди завдає рекреація, зокрема використання водяних мотоциклів, використання шумної музики, петард, проведення масових розважальних заходів, що виступає у якості стрес-чинника для птахів, у тому числі у репродуктивний період.

Висновки

Результати досліджень показали, що на території парку зареєстровано 148 видів птахів. Встановлено, що у межах парку домінують птахи деревно-чагарникові (56 видів). Частка птахів водно-болотяного та рудерального комплексу складала 29 та 11 видів. Домінуючими екологічними групами були дендрофіли та лімнофіли. Парк виконує важливу роль як резерват типових для лісостепу представників орнітофауни.

Список літератури / References

- Белик В.П. Птицы степного Придонья. Формирование фауны, ее антропогенная трансформация и вопросы охраны. – Ростов-на-Дону, 2000. – 276с. /Belik V.P. Birds of the steppe Pridonye. Fauna formation, its anthropogenic transformation and protection issues. – Rostov-on-Don, 2000. – 276p./
- Бибби К., Джонс М., Марсден С. Методы полевых экспедиционных исследований. Исследования и учеты птиц. – М.: Консультативный центр экспедиций, 2000. – 186с. /Bibby K., Jones M., Marsden S. Expedition field techniques: bird surveys. – Moscow: Expedition Advisory Center, 2000. – 186p./

- Боголюбов А.С. Методы учетов численности птиц: маршрутные учеты. – М.: Экосистема, 1996. – 17с. /Bogolyubov A.S. Methods of counting the number of birds: route counts. – Moscow: Ecosystema, 1996. – 17p./
- Василюк О., Костюшин В., Норенко К. Природно-заповідний фонд Київської області. – К.: НЕЦУ, 2012. – 338с. /Vasilyuk O., Kostyushin V., Norenko K. Natural reserve fund of Kyiv region. – Kyiv: National Ecological Center of Ukraine, 2012. – 338p./
- Домашевский С.В. Опыт учета хищных птиц в лесных биотопах // Облік птахів: підходи, методики, результати. – Житомир, 2004. – С. 46–47. /Domashevsky S.V. Experience of birds of prey surveys in forest biotopes // Bird surveys: approaches, techniques, results. – Zhytomyr, 2004. – P. 46–47./
- Клауснитцер Б. Экология городской фауны. – М.: Мир, 1990. – 270с. /Klausnitter B. Ecology of urban fauna. – Moscow: Mir, 1990. – 270p./
- Містрякова Л.М. До вивчення орнітофауни міських та приміських зелених насаджень в умовах центрального правобережжя Лісостепу України // Вестн. зоології. – 1998. – Т.32, № 5–6. – С. 107–113. /Mistryukova L.M. Study of the ornithofauna of the urban and suburban green plantations in the Central cis-Dnieper Forest-Steppe of Ukraine // Vestnik zoologii. – 1998. – Vol.32, no. 5–6. – P. 107–113./
- Містрякова Л.М. Орнітофауна приміських лісових зон, дендропарків та міських парків і скверів в умовах Правобережного лісостепу України. Автореф. дис ... канд. біол. наук. – К.: Інститут зоології імені І.І.Шмальгаузена НАН України, 2001. – 18с. /Mistryukova L.M. Ornithofauna of suburban forest zones, arboretums and city parks and squares in the conditions of the Right-bank Forest Steppe of Ukraine. Author's abstract of thesis for obtaining degree of candidate of biological sciences. – Kyiv: Schmalhausen Institute of Zoology, NAS of Ukraine, 2001. – 18p./
- Містрякова Л.М. Успішність розмноження великої синиці у міських та приміських зелених насадженнях центрального лісостепу України // Авіфауна України. – 2001. – Т.1. – С. 23–26. /Mistryukova L.M. The success of large tit multiplication in the urban and suburban green plantations of the Central Forest-Steppe of Ukraine // Avifauna of Ukraine. – 2001. – Vol.1. – P. 23–26./
- Равкин Е.С., Челинцев Н.Г. Методические рекомендации по комплексному маршрутному учету птиц. – М.: ВНИИ охраны природы и заповедного дела Госкомприроды СССР, 1990. – 33с. /Ravkin Ye.S., Chelintsev N.G. Guidelines for the comprehensive routing of birds. – Moscow: All-Russian Research Institute for Nature Protection of the USSR, 1990. – 33p./
- Сеник М.А. Орнітофауна, як індикатор стану лучних екосистем Шацького поозер'я // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку. – Львів: Сполом, 2005. – С. 59–61. /Senik M.A. Ornithofauna, as an indicator of the status of meadow ecosystems of Shatsk Lake // State and biodiversity of ecosystems of Shatsk National Nature Park. – Lviv: Spolom, 2005. – P. 59–61./
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України. – Київ-Львів, 2007. – 111с. /Fesenko G.V., Bokotey A.A. Annotated list of Ukrainian scientific names of birds of the fauna of Ukraine. – Kyiv-Lviv, 2007. – 111p./
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Птахи фауни України: польовий визначник. – К.: Українське тов-во охорони птахів, 2002. – 416с. /Fesenko G.V., Bokotey A.A. Birds of the fauna of Ukraine: field guide. – Kyiv: Ukrainian Society for the Protection of Birds, 2002. – 416p./
- Яненко В.О., Турчик А.О., Маркова А.О., Казанник В.О. Видовий склад та добова активність птахів Державного дендрологічного парку «Олександрія» НАН України // Troglodytes. – 2015. – Вип. 5–6. – С. 26–37. /Yanenko V.O., Turchik A.O., Markova A.O., Kazannik V.O. Species composition and daily activity of the birds of the Alexandria State Dendrological Park of NAS of Ukraine // Troglodytes. – 2015. – Vol.5–6. – P. 26–37./
- Borowiec M., Stawarczyk T., Witkowski J. Proba uscislenia metod oceny liczebności ptaków wodnych // Notatki Ornitologiczne. – 1981. – Vol.22 (1–2). – S. 46–61.
- Breeding Bird Atlas of Europe: Working Report 1: Non-passeriformes. – The Netherlands, 1992. – 257p.
- Dombrowski A. Badania awifauny legowej stawow rybnych (instrukcja) // Fauna niziny Mazowieckiej. – Wyzsza szkola Rolniczo-Pedagogiczna im. G.Dymitrowa w Siedlicach, 1987. – 24s.

Представлено: Ю.Л.Кульбачко / Presented by: Yu.L.Kulbachko

Рецензент: Т.А.Атемасова / Reviewer: T.A.Atemasova

Подано до редакції / Received: 18.04.2019

Про автора: М.В.Причепа – Інститут гідробіології НАН України, проспект Героїв Сталінграда, 12, Київ, 04210, Україна, prichepa1987@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-3114-2402>

About the author: M.V.Prychepa – Institute of Hydrobiology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Geroyiv Stalingrada Prosp., 12, Kyiv, 04210, Ukraine, prichepa1987@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-3114-2402>

Об авторе: Н.В.Причепа – Институт гидробиологии НАН Украины, проспект Героев Сталинграда, 12, Киев, 04210, Украина, prichepa1987@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-3114-2402>